

PRINSIPP- OG HANDLINGSPROGRAM 2019 - 2022

Linjert og til bruk under
forslagsbehandlingen
fram mot landsmøtet i 2022

INNHOLDSFORTEGNELSE

Innledning	1
1. Trygghet for arbeid og inntekt	2
1.1 Faste, trygge jobber	2
1.2 Tariff og lønnsvilkår	2
1.3. Pensjon	3
2. Faglige rettigheter og krav	4
2.1 Lov- og avtaleverk	4
2.2 Medbestemmelse	5
2.3 Arbeidstid	5
2.4 Arbeidsmiljø og inkluderende arbeidsliv	6
3. En god forvaltning	7
3.1 Forvaltningens rammevilkår	7
3.2 Styring og ledelse av forvaltningen	8
3.3 Digitalisering	9
4. Høyere utdanning og forskning	9
5. Velferd, ulikhet og fellesskapsløsninger	11
5.1 Velferd og like muligheter	11
5.2 Privatisering og utskilling	12
5.3 Arbeidslivskriminalitet og svart økonomi	12
5.4 Mangfold og likeverd	13
5.5 Likestilling	13
5.6 Skole og barnehage	14
5.7 Kultur	14
5.8 Klima og miljø	15
5.9 Det grønne skiftet	16
5.10 Totalforsvar og samfunnsberedskap	16
5.11 Internasjonal politikk og samarbeid	17
6. Et sterkt NTL	18
6.1 Organisering og rekruttering	18
6.2 Gode tillitsvalgte	18

INNLEDNING

NTLs arbeid bygger på arbeiderbevegelsens prinsipper om frihet, likhet, solidaritet og et demokratisk samfunn.	1.
	2.
	3.
Mennesker må ha mulighet til selv å påvirke sin arbeids- og livssituasjon. Vårt svar er derfor å styrke og utvikle fellesskapsløsningene. NTL ønsker et samfunn som gir god livskvalitet for alle i form av trygghet og rettferdighet. Alle mennesker er avhengige av et felleskap som sikrer grunnleggende behov for utdanning, arbeid og helsetjenester. Velferdsstaten skal organiseres med mål om likeverdige tjenester uavhengig av bosted, sosial bakgrunn eller økonomisk evne.	4.
En sterk velferdsstat gir et trygt fundament hvor mennesker har gode forutsetninger for frihet til å skape sine egne liv.	5.
	6.
	7.
Fagbevegelsen skal sette dagsorden og forme det norske samfunnet. Norge er et av landene i verden hvor det er minst ulikhet og hvor flest deltar i arbeidslivet. Gjennom et organisert og regulert arbeidsliv og en sterk velferdsstat, skaper vi i felleskap et godt samfunn. Den norske staten fungerer godt, med høy effektivitet og lite korrupsjon. Norge er et land preget av tillit mellom mennesker. Norske arbeidstakere er svært produktive. Vi skal være stolte av at vi er et av verdens mest likestilte land.	8.
	9.
	10.
	11.
Det organiserte arbeidslivet er kjernen i den norske modellen. Samarbeid og tillit mellom partene muliggjør utvikling av gode arbeidsplasser og felles løsninger.	12.
	13.
	14.
	15.
	16.
	17.
	18.
Sentralisert lønnsdannelse og et godt samarbeid mellom fagbevegelsen, arbeidsgivere og politiske myndigheter, bidrar til mindre lønnsforskjeller og tryggere arbeidsplasser.	19.
	20.
	21.
	22.
	23.
	24.
Den norske modellen er under press. Organisasjonsgraden i arbeidslivet er synkende. Fellesskapsløsninger i form av velferdsordninger strammes inn og den enkelte får mer ansvar for egen velferd. Vi ser en utvikling hvor forskjellene mellom folk øker.	25.
	26.
	27.
	28.
Interessemotsetningene i arbeidslivet har blitt tydeligere de siste årene. Økende bruk av nulltimerskontrakter, midlertidige ansettelses, underleverandører, innleie og andre løse tilknytningsformer til en arbeidsgiver gir rom for utnytting av arbeidstakerne. Det er et økende press på pensjonsordninger, lov- og avtaleverk og arbeidsgivere ønsker å gjøre lønnsdannelsen langt mer individualisert. NTL skal være et forbund som bekjemper disse trendene og vi skal samarbeide med andre organisasjoner med samme formål.	29.
	30.
	31.
	32.
	33.
	34.
	35.
I et globalt marked tilbyr multinasjonale selskap tjenester også i offentlig sektor. Dette kan undergrave finansieringen av velferdsstaten vår. Det bidrar også til å flytte beslutninger som angår den enkeltes arbeidshverdag lenger unna arbeidstakerne.	36.
	37.
	38.
	39.
Digitalisering og robotisering vil endre det framtidige arbeidslivet. Digitalisering må være et resultat av demokratiske prosesser og bør innføres på en måte som gjør at tjenestene blir bedre og at ressurser og arbeidskraft brukes til det beste for innbyggerne.	40.
	41.
	42.
	43.
Klimaendringene er en realitet som kan true millioner av menneskers eksistensgrunnlag og får ringvirkninger langt utover de hardest rammede områdene. Omlegging av forbruksmønstre og arbeids- og produksjonslivet skjer ikke fort nok til å dempe eller stoppe den globale oppvarmingen. Norges bruk av fossile energikilder gir oss et særlig ansvar for å gå i front for det grønne skiftet.	44.
	45.
	46.
	47.

Det er et overordnet mål for NTL at alle i samfunnet skal sikres økonomisk uavhengighet og sosial tilhørighet, og at alle som har arbeidsevne kan få arbeid. NTL skal kjempe for likestilling og like muligheter for alle. Vi krever et godt og inkluderende arbeidsliv som bruker felles ressurser til beste for den enkelte og for samfunnet. NTL arbeider for å utvikle samfunnet i tråd med våre grunnprinsipper og vår politikk. Vi har de beste mulighetene i Norge, forutsatt at velferdsstaten og den norske modellen videreutvikles som fundament for et godt og demokratisk samfunn.	48. 49. 50. 51. 52. 53.
--	--

1. TRYGGHET FOR ARBEID OG INNTEKT

1.1 Faste, trygge jobber

Fast jobb er grunnsteinen i arbeidslivet. Det skaper trygghet for arbeidstakerne, stabilitet og kompetanse i virksomhetene og bidrar til at maktbalansen i arbeidslivet blir jevnere. Den utstrakte bruken av midlertidige ansatte svekker arbeidstakernes stilling på arbeidsplassen.	54. 55. 56. 57. 58. 59. 60.
--	---

For å sikre arbeidstakernes faste tilknytning til arbeidslivet må lovverket styrkes. Løse tilknytningsformer, midlertidige ansettelser og nulltimerskontrakter gir rom for utnyttning av arbeidstakerne. Retten til fast ansettelse må styrkes i arbeidsmiljøloven, loven om statens ansatte og i tilhørende forskrifter. Stillingsvernet må styrkes. Arbeidsgiver- og arbeidstakerbegrepene må tydeliggjøres. Arbeidstakere skal ikke bli presset til å bli selvstendig næringsdrivende. Intensjonen i lovverket om å begrense midlertidige ansettelser må følges for å motvirke at faste oppgaver utføres av andre enn egne ansatte.	61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68.
--	--

Retten til heltid må styrkes. Deltidsansatte må få mulighet til å øke sin stillingsprosent når de ønsker det og gis fortrinnsrett ved ledighet. Vikarer skal kun brukes ved ansattes fravær, ikke som erstatning for faste ansatte. Bemanningsbransjen må forbys. Nulltimerskontrakter og fast jobb uten lønn mellom oppdrag må forbys. Innleie skal som hovedregel ikke være tillatt. Den offentlige arbeidsformidlingen må gjenreises.	69. 70. 71. 72. 73. 74. 75.
--	---

Deltakelse i arbeidslivet er nøkkelen til velstandsutvikling. Retten til arbeid må derfor være reell for alle. Det må rettes særskilte tiltak mot grupper hvor arbeidsledigheten er høy, eller hvor det er stor fare for langtidsledighet. Som arbeidsgiver har staten et særskilt samfunnsansvar i tilfeller hvor arbeidsledighet blir konsekvensen etter ned-leggelses, sentralisering og konkurranseutsetting.	76. 77. 78. 79. 80.
---	---------------------------------

1.2 Tariff og lønnsvilkår

Partene og myndighetene må arbeide for en samfunnsmessig fornuftig lønnsdannelse, der hensynet til sysselsetting og fordeling blir prioritert. Frontfagsmodellen er en hensiktsmessig måte å ivareta dette på. En viktig forutsetning for frontfagsmodellen er at arbeidstakerne får sin rettmessige del av verdiskapningen og at grupper som er blitt hengende etter over tid kan løftes spesielt. NTL ønsker en samordnet lønnsdannelse basert på kollektive tariffavtaler der fordelingen forhandles mellom sentrale parter. Dette er en forutsetning for å kunne bruke tariffoppgjørene til å gjennomføre eller understøtte sosiale reformer og likelønnsiltak. Det gjør det også mulig å sikre god fordeling mellom ulike grupper også på tvers av virksomheter og tariffområder. Kollektive, landsomfattende tariffavtaler er en viktig forutsetning for dette.	81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91.
---	---

Alle skal ha en lønn de kan leve av, og alle skal sikres lønnsvekst over tid. NTL mener at	93.
utgangspunktet for avlønning først og fremst skal være arbeidsoppgaver og ansvar. Ansiennitet	94.
skal vektlegges. Utdanning og realkompetanse må bli verdsatt. NTL vil fjerne lønnsforskjeller	95.
som skyldes kjønn, etnisk bakgrunn eller tilfeldigheter. Dette krever åpenhet om lønn og lønns-	96.
vilkår, tillitsvalgte skal ha innsyn i lønnsopplysninger for hele virksomheten. Lønnstilleggene må	97.
fordeles slik at forskjellene fra høyest til lavest blir redusert. NTL vil arbeide for lik lønn for likt	98.
og likeverdig arbeid og for utjevning av lønnsforskjeller mellom kvinner og menn. Dette sikres	99.
best ved at hoveddelen av lønnsdannelsen skjer sentralt med størst mulig generelle kronetillegg.	100.
NTL krever sentrale oppgjør som sikrer real lønnsvekst over tid.	101.
.....	102.
Tariffsystemene er først og fremst en fordeling av verdiskapningen, ikke et belønningssystem	103.
for enkeltindivider.	104.
.....	105.
NTL vil motarbeide at lønnsfastsetting blir et ledd i arbeidsgivers mål- og resultatstyring.	106.
.....	107.
Det er avgjørende at alle grupper omfattes av rammene for lønnsoppgjøret. Praksisen med å	108.
ta enkeltgrupper av arbeidstakere ut av den ordinære lønnsfastsettelsen, herunder ledere, må	109.
derfor innskrenkes. All lønnsfastsettelse og lønnsendring skal være gjenstand for forhandlinger	110.
mellom partene. NTL vil motsette seg lønnsystem som baserer seg på individuelle lønnstillegg,	111.
og mener derfor at generelle lønns- og arbeidsvilkår må forhandles på et nivå hvor arbeidstakerne	112.
har streikerett.	113.
.....	114.
Det er en forutsetning at lokal lønnsdannelse skjer i forhandlinger mellom likeverdige parter	115.
med reelle tvistemuligheter. Også lokale og virksomhetsvise lønnsoppgjør skal bidra til målet	116.
om å sikre alle en reallønnsvekst over tid. De lokale lønnskriteriene skal avtales mellom partene	117.
innenfor rammene av det kollektive avtaleverket. Kriteriene må være objektive, klare, forutsigbare	118.
og kjent for alle ansatte. Kriteriene skal ikke erstatte eller stå i motsetning til de kollektive lønns-	119.
systemer som er fastsatt i tariffavtalene. I perioder der sentrale tillegg ikke sikrer reallønnsvekst	120.
er det enda viktigere å sikre de sentrale målene i den lokale lønnspolitikken.	121.
.....	122.
Lønnsystemet i staten må ivareta statens særpreg og sikre sentrale verdier for rettsstaten og	123.
byråkratiets uavhengige rolle. NTL vil ha likelydende hovedtariffavtaler i staten med felles lønns-	124.
system og felles arbeidsvilkår, såfremt dette kan sikres innenfor rammen av NTLs tariffpolitiske	125.
prinsipper. Intervallene mellom lønnstrinnene må utjevnes. Det er viktig at det finnes pålitelig	126.
statistikk som viser lønnsutviklingen mellom grupper, kjønn og virksomheter. Dette bidrar til å	127.
sikre åpenhet om lønn i staten og muliggjør tiltak for grupper blant annet for å sikre likelønn.	128.
.....	129.
1.3. Pensjon	130.
Folketrygden, AFP og tjenestepensjonsordningene må sikre det økonomiske grunnlaget for en	131.
trygg og verdig alderdom for alle. NTL ønsker ikke et pensjonssystem som legger opp til privat,	132.
individuell sparing for å få en anstendig pensjon. Det er viktig at det etableres gode uførepensjoner	133.
innenfor alle tariffområder. NTL krever et spleiselag mellom myndighetene og partene i arbeids-	134.
livet for generell nivåheving av pensjonene.	135.
.....	136.
NTLs krav og mål er fortsatt 66 prosent av sluttlønn ved 65 år ved 30 års opptjening. Tilpasninger	137.
til ny folketrygd skal ikke svekke de offentlige tjenestepensjonsordningene. Ordningene må	138.
være livsvarige, og kjønns- og aldersnøytrale både i opptjenings- og utbetalingstiden.	139.
.....	
.....	
.....	

Det må etableres brede, kollektive tjenestepensjonsordninger i privat sektor, med kjønnsnøytrale pensjonspremier og -utbetalinger og livsvarige ytelser. Ordningene må reguleres i tariffavtale.	140.
NTL vil øke minstenivået i innskuddsordningene, og det må gis pensjonsopptjening fra første krone. AFP-ordningen i privat sektor må forbedres for å hindre at noen faller utenfor på slutten av yrkeslivet uten å få noen AFP-ytelse.	141.
	142.
	143.
	144.
	145.
Pensjonsreformens levealdersjustering medfører at ytelsene fra folketrygden og de offentlige pensjonsordningene blir redusert. Ikke alle har mulighet til å jobbe lenger for å kompensere for effekten av levealdersjusteringen. NTL vil derfor jobbe for endringer i pensjonsordningene for å bøte på dette. Levealdersjusteringen er en usosial reform som favoriserer yrkesgrupper med høy utdanning og lange arbeidskarrierer og straffer tradisjonelle arbeideryrker. NTL vil jobbe for et pensjonssystem med en sosial profil i tråd med folketrygdens opprinnelige intensjoner. De som er nødt til å gå tidlig ut av arbeidslivet må få en pensjon som gjør dette mulig. For å oppnå dette må AFP-ordningen i privat sektor forbedres, slik at færre faller utenfor ordningen på grunn av endring av arbeidsgiver eller opptjeningskrav. Rettigheter tilsvarende betinget tjenestepensjon i offentlig sektor må også innføres i privat sektor. NTL krever at det settes i gang et arbeid med en nivåheving av pensjonene for dem som taper mest på å gå av tidlig.	146.
	147.
	148.
	149.
	150.
	151.
	152.
	153.
	154.
	155.
	156.
	157.
NTL skal jobbe for at det innføres et tillegg som sikrer dem som må gå av tidlig i offentlig sektor. AFP-ordningen i offentlig sektor må være en reell tidligpensjonsordning.	158.
	159.
	160.
Samfunnsmessige hensyn knyttet til sikkerhet, og belastning på den enkelte, gjør at det også i framtiden vil være behov for at stillinger i offentlig sektor skal ha særaldersgrense. Arbeidstakere som må forlate arbeidslivet tidlig på grunn av særaldersgrense skal ikke komme dårligere ut sammenlignet med andre grupper. Særaldersgrenser må sikre at alle arbeidstakere som har store fysiske eller psykiske belastninger jobben, eller som innehar jobber som stiller spesielle krav til fysiske eller psykiske egenskaper, blir ivaretatt.	161.
	162.
	163.
	164.
	165.
	166.
	167.
Det må sikres fortsatt gode uførepensjonsordninger i offentlig sektor. Folketrygden må gi uføreopptjening av alderspensjon til 67 år. NTL krever at uføres alderspensjon ikke levealdersjusteres. Uførepensjonsordningene i offentlig sektor må kompensere for bortfall av arbeidsinntekt, gi opptjening til 67 år og sikre at uføre får en trygg og forutsigbar pensjon.	168.
	169.
	170.
	171.
	172.
	173.
	174.
2. FAGLIGE RETTIGHETER OG KRAV	175.
	176.
2.1 Lov- og avtaleverk	177.
Lovene som regulerer arbeidslivet må bidra til å styrke arbeidstakernes innflytelse på arbeidsplassen og sørge for en jevnere maktbalanse i arbeidslivet.	178.
	179.
	180.
Arbeidsmiljøloven må styrkes og videreutvikles for å sikre de ansattes vern og trygghet i arbeidsforholdet. NTL krever tiltak og oppfølging når arbeidstakere melder ifra om diskriminering, trakassering og mobbing, og andre kritikkverdige forhold på arbeidsplassen. Arbeidstakere som varsler skal i større grad sikres mot sanksjoner og gjengjeldelse.	181.
	182.
	183.
	184.
	185.
Lov om statens ansatte innebærer en svekkelse av tjenestemannsretten og stillingsvernet. Et sterkt stillingsvern med adgang til rettslig prøving er avgjørende for å sikre innbyggernes tillit til forvaltningens faglige uavhengighet. Retten til mindretallsanke i ansettelsessaker må gjeninnføres. Adgangen til midlertidighet er for vid og må innskrenkes. Loven om statens ansatte må endres og rettighetene til statsansatte må styrkes.	186.
	187.
	188.
	189.
	190.

Arbeidslivet trenger sterke og brede kollektive avtaler for å fungere godt. Kunnskapen rundt hovedavtalene må bli bedre for å sikre at de blir praktisert riktig. For å sikre god og felles forståelse av lov- og avtaleverket skal det jevnlig arrangeres felles skolering for arbeidstaker- og arbeidsgiversiden i virksomhetene.	191. 192. 193. 194. 195.
Dagens sykelønnsordning med full lønn under sykdom må forsvares. NTL vil ikke akseptere noen former for kutt i ordningen.	196. 197. 198.
2.2 Medbestemmelse	199.
Hovedavtalene inneholder klare bestemmelser om arbeidstakernes medbestemmelse. NTL skal kjempe for at ansatte gjennom sine organisasjoner sikres reell medbestemmelse på arbeidsplassen. NTL krever at medbestemmelsen styrkes og at partene er likeverdige.	200. 201. 202. 203.
Offentlig sektor og arbeidslivet forøvrig er i stadig endring og videreutvikles best gjennom aktiv bruk av de ansattes faglighet og kunnskap. Medbestemmelse er avgjørende for å ivareta de ansattes interesser og samtidig opprettholde gode offentlige tjenester. NTL aksepterer ikke at innleide konsulenter eller eksterne utvalg fortrenger arbeidstakerorganisasjonenes medbestemmelse. NTL vil jobbe for at tillitsvalgte har et ekstra vern i omstillingsprosesser, slik at medbestemmelsen ikke blir forringet og at partsrepresentasjonen på arbeidsplassen forblir stabil.	204. 205. 206. 207. 208. 209. 210.
NTL krever at utvikling av virksomhetene foregår på en måte som ivaretar de ansattes behov for stabilitet og trygghet. Virksomhetene må videreutvikle arbeidstakernes kompetanse og investere i egne ansatte, blant annet slik at de kvalifiserer seg til nye oppgaver i virksomhetene ved omstilling. Ansatte skal få tilbud om etter- og videreutdanning i arbeidstiden og rett til betalt permisjon. Effektiviseringsprosjekt må foregå innenfor rammene av medbestemmelsesapparatet. Virksomhetene bør som hovedregel få beholde effektiviseringsgevinstene og bruke dem i arbeidet med å utvikle bedre tjenester.	211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218.
Avtaleverket må sikre at medbestemmelsen ivaretas og utøves på alle organisatoriske nivå, uavhengig av virksomhetens styringsmodell eller struktur. Respekt for, og oppfølging av lov- og avtaleverket er en nødvendig forutsetning for å få til gode løsninger.	219. 220. 221. 222.
Overordnede myndigheter har en plikt til å ta tak i, og følge opp virksomheter som ikke følger bestemmelsene og intensjonene i avtaleverket. NTL krever reelle sanksjoner mot virksomheter som bryter hovedavtalene.	223. 224. 225. 226.
I statlig sektor fattes store og viktige beslutninger for arbeidstakerne i etatsstyringsdialogen mellom departement og underliggende etater, en styringslinje hvor arbeidstakerne ikke er representert.	227. 228. 229. 230.
NTL krever at tjenestemannsorganisasjonene får en formalisert rett til å delta i etatsstyringsdialogen. Medbestemmelse på tvers av departementsområder må sikres. Ensidige avgjørelser tatt av arbeidsgiver, eller løfting av beslutninger til politisk nivå undergrave medbestemmelsen. Det er problematisk at viktige beslutninger for arbeidstakerne tas uten medbestemmelse.	231. 232. 233. 234. 235.
2.3 Arbeidstid	236.
Normalarbeidsdagen skal fortsatt være utgangspunktet for organisering av arbeidstiden, og alt arbeid utover 07-17 skal kompenseres særskilt. Utviklingen de siste årene har vist at arbeidsgivere, direkte og indirekte, i større grad krever tilgjengelighet og arbeid fra arbeidstakerne i deres fritid. Regelmessige lange arbeidsøkter og nattarbeid gir økt risiko for helseplager for den enkelte. NTL vil jobbe for å styrke den kollektive styringen og organisering av arbeidstiden.	237. 238. 239. 240. 241.

Arbeidstidsreduksjoner er et bidrag til et mer inkluderende og likestilt arbeidsliv. Redusert arbeidstid vil føre til at flere kommer i arbeid gjennom deling av arbeidet. Flere kan jobbe heltid og mulighetene for å stå i arbeid til oppnådd pensjonsalder øker. NTL vil jobbe for en tariffestet og gradvis reduksjon i arbeidstiden med mål om 6-timers normalarbeidsdag med full lønnskompensasjon.	242. 243. 244. 245. 246. 247.
Balansen mellom arbeidstid og fritid er sentral i menneskers liv. Det er en viktig oppgave for NTL å sikre at medlemmene våre kan opprettholde denne balansen. Arbeidstidsreguleringer, bruk av hjemmekontor og mobile kontorløsninger må ta utgangspunkt i den enkeltes rett til å skille mellom arbeid og fritid.	248. 249. 250. 251. 252.
Fleksitidsordninger utgjør arbeidstakernes rett til å regulere egen arbeidstid og skal ikke brukes til å pålegge merarbeid for å skjule et reelt bemanningsproblem eller behov for overtid. Det må være strenge restriksjoner på søndags- og helligdagsarbeid. Ubekvem arbeidstid må vurderes opp mot ulemper for de ansatte.	253. 254. 255. 256. 257.
Ferieloven må tilpasses skift- og turnuspersonell for å sikre at de ansatte får like lang sammenhengende ferie/fritid som ansatte med ordinær femdagarsuke.	258. 259. 260.
2.4 Arbeidsmiljø og inkluderende arbeidsliv	261.
NTL vil arbeide for at alle virksomheter har en personalpolitikk som gir rom for tilpasninger til individuelle behov innenfor rammen av kollektive avtaler. Den enkelte arbeidstaker må gis økt innflytelse over utformingen av egen arbeidssituasjon.	262. 263. 264. 265.
NTL skal jobbe for at alle virksomheter ansetter flere personer med nedsatt funksjonsevne. For å nå dette målet må ulike tiltak prøves ut, som for eksempel radikal kvotering av personer med nedsatt funksjonsevne i statlige virksomheter, eller å stille krav til hvor mange ansatte med nedsatt funksjonsevne en statlig virksomhet må ha.	266. 267. 268. 269. 270.
NTL krever at statlige virksomheter tar et større ansvar for å rekruttere mennesker med nedsatt funksjonsevne. For at personer med nedsatt funksjonsevne skal ha tilgang til arbeidslivet, er det en forutsetning at arbeidsplassene følger prinsippene om universell utforming. NTL skal være en pådriver for et universelt utformet samfunn innen 2025.	271. 272. 273. 274. 275.
Intensjonsavtalen om et mer inkluderende arbeidsliv (IA-avtalen) bygger på en tradisjon for samarbeid og tillit mellom myndigheter, arbeidstakere og arbeidsgivere, både sentralt og lokalt. Avtalen bygger på en felles erkjennelse av at aktivitet gjennom arbeid fremmer helse og at tidlig iverksetting av aktive tiltak vil kunne forebygge frafall fra arbeid.	276. 277. 278. 279. 280.
Å få flere til å stå lenger i jobb, oppnås ikke kun gjennom økonomiske insentiver. Det må være en oppgave for den enkelte arbeidsgiver å legge til rette slik at ansatte ønsker å jobbe lenger.	281. 282. 283.
Staten er landets største arbeidsgiver og har et særskilt ansvar for å være en rollemodell for det øvrige arbeidslivet. NTL skal være en konstruktiv bidragsyter til å oppfylle IA-avtalens målsetninger om sykefravær, sysselsetting for personer med nedsatt funksjonsevne, og yrkesaktivitet etter fylte 50 år. Skal IA-avtalens mål nås, er det avgjørende at dagens sykelønnsordning ikke svekkes, at arbeidsgiver oppfyller arbeidsmiljølovens bestemmelser om tilretteleggingsplikt og har en aktiv seniorpolitikk.	284. 285. 286. 287. 288. 289.

Forutsetningen for et inkluderende arbeidsliv er at arbeidsmiljøet er fullt forsvarlig og tilrettelagt	290.
både fysisk og psykisk. Angst og depresjoner er blant de vanligste årsakene til sykefravær, og	291.
det som fører til flest tapte arbeidsår i Norge. Vi vet at unge er overrepresentert på statistikken over	292.
psykiske lidelser og at det er store mørketall. Det er derfor særlig viktig å ha fokus på denne	293.
gruppen. Arbeidsplassens evne til å ta vare på og legge til rette for ansatte som har psykiske	294.
lidelser vil påvirke i hvilken grad de klarer å stå i jobb. For mange med psykiske lidelser kan	295.
arbeid bidra til at de blir raskere friske. NTL skal bidra til et større fokus på psykisk helse i	296.
arbeidslivet med sikte på større åpenhet og toleranse for dette.	297.
	298.
NTL krever at støtteordninger som for eksempel tilpasningstilskudd til virksomheter og tilskudd	299.
til funksjonsassistanse økes, og gis som varige tilskudd til faste stillinger.	300.
	301.
Hensynet til et forsvarlig arbeidsmiljø må legges til grunn ved den fysiske utformingen av	302.
arbeidsplasser i tråd med arbeidsmiljølovens formålsparagraf. Åpent landskap, aktivitets-	302.
baserte arbeidsplasser og andre tilsynelatende kostnadseffektive løsninger ender ofte med	304.
dårligere arbeidsmiljø, nedsatt produktivitet og økt sykefravær. Dette er dyrere enn reduksjonen i	305.
arealkostnader. NTL krever at den fysiske utformingen av arbeidsplassene tilpasses oppgavene	306.
som skal gjøres, og på beste måte ivaretar de ansattes helse og velferd.	307.
	308.
	309.
	310.
3. EN GOD FORVALTNING	311.
	312.
3.1 Forvaltningens rammevilkår	313.
NTL vil kjempe for en sterk offentlig sektor, for å sikre rettferdig omfordeling av verdiskapningen og	314.
god og effektiv bruk av våre felles ressurser. Dette ivaretas best ved at viktige samfunnsopp-	315.
gaver løses i offentlig regi, av offentlig ansatte. Offentlig sektor må dimensjoneres slik at sam-	316.
funnsoppdraget kan utføres med høy kvalitet og til fellesskapets beste.	317.
	318.
Forvaltningens virksomhet bygger på sentrale forvaltningsverdier som likebehandling,	319.
rettssikkerhet, nøytralitet, faglig uavhengighet og effektivitet. For at forvaltningen skal kunne	320.
etterleve disse verdiene, må virksomhetene gis tilstrekkelige økonomiske rammer. NTL krever	321.
en sterk offentlig sektor som er underlagt politisk styring med basis i faglighet og tillit.	322.
	323.
De siste tiårene har ideer basert på markedsstyring, lagt viktige premisser for endrings- og	324.
styringsreformer i offentlig sektor. Sentrale elementer har vært mål- og resultatstyring, bestiller/	325.
utførermodeller, oppsplitting av virksomheter, økt grad av privatisering og en nedtoning av det	326.
offentlige som tjenesteyter. Dette kombinert med kutt i offentlig sektors driftsbudsjetter, men	327.
ikke nedprioritering av oppgaver, vil over tid svekke sektorens handlingsrom, føre til utarming og	328.
en drift som går på sparebluss. Mål- og resultatstyring, og andre markedsstyringsprinsipper må	329.
avvikles.	330.
	331.
NTL ønsker å sikre likeverdige, gode offentlige tjenester i hele landet. NTL går imot å flytte	332.
etablerte arbeidsplasser og virksomheter. Dersom arbeidsoppgaver flyttes, mener NTL at	333.
de ansatte skal gis mulighet til å arbeide med relevante arbeidsoppgaver på sitt nåværende	334.
arbeidssted og at virksomhetene gis tilstrekkelige midler til omstilling.	335.
	336.
Konsulenttjenester er kostbart, fortrenger ordinære arbeidsplasser og reduserer på sikt	337.
virksomhetens egen kompetanse. Bruk av konsulenter må begrenses mest mulig.	338.

Norsk forvaltning skal utføres i Norge. NTL krever av sikkerhets- og styringshensyn at ingen oppgaver flyttes til utlandet der det ikke er nødvendig ut fra arbeidets art.	339.
	340.
	341.
3.2 Styring og ledelse av forvaltningen	342.
En god forvaltning er avhengig av gode prinsipper for styring og ledelse. Forvaltningen skal løse komplekse oppgaver og ivareta til dels kryssende hensyn og behov, og har medarbeidere med svært ulik bakgrunn og oppgaver. Statlige ledere må ha fagkunnskap om arbeidsområdene de er satt til å lede.	343.
	344.
	345.
	346.
	347.
Markedsstyring i offentlig sektor er ikke kun et problem for de velferdsoppgavene offentlig sektor skal utføre, men bidrar til å undergrave partssamarbeidet og individualiserer krav til de ansattes arbeidsinnsats.	348.
	349.
	350.
	351.
Markedsstyringsprinsipper svekker folkestyrte offentlige forvaltningsoppgaver, de ansattes medbestemmelse og fører til en mindre effektiv offentlig sektor, der et omfattende rapporteringsregime flytter fokus fra kvalitet og samfunnsoppdrag til kvantitet og produksjonsmål. Dette svekker ikke bare de ansattes rettigheter, men også innbyggernes mulighet til å fremme krav overfor forvaltningen og rett til tjenester fra det offentlige. NTL vil jobbe imot en slik utvikling og krever økt fokus på faglighet og kvalitet i utførelsen av samfunnsoppdraget. Det må utvikles alternativer til markedsstyringen. NTL vil at det settes i gang pilotprosjekter med tillitsmodell i statlig sektor.	352.
	353.
	354.
	355.
	356.
	357.
	358.
	359.
	360.
NTL mener lederopplæringen må endres. Ledere på alle nivå må lære om sektorens særpreg og få opplæring i gjeldende lov- og avtaleverk. Kunnskapen om hvordan virksomheter som oppfyller et samfunnsoppdrag bør ledes må styrkes. De ansattes kunnskap og kompetanse er offentlig sektors fremste ressurs og må tas bedre i bruk. I stedet for unødvendig måling og kontroll, må ansatte gis økt tillit til å styre sin egen arbeidshverdag. HR-trenden i offentlig sektor kjenne- tegnes av arbeidsgivere som vil utvide styringsretten på bekostning av arbeidstakernes medbestemmelse gjennom deres organisasjoner.	361.
	362.
	363.
	364.
	365.
	366.
	367.
	368.
Oppgaver som tidligere ble løst i medbestemmelsesapparatet og i partssamarbeidet tas over av HR-systemene. NTL krever at det settes i gang et arbeid for å styrke partssamarbeidet på arbeidsplassen.	369.
	370.
	371.
	372.
Kvalitet og faglig skjønn er avgjørende for å sikre innbyggernes rettssikkerhet. En økonomisering av de ansattes arbeidsoppgaver gjennom målstyring og produksjonsmål, representerer en mistillit som svekker de ansattes faglighet og uavhengighet. NTL vil derfor jobbe mot alle former for individualisering av produksjonsmål. Økonomireglementet i staten må endres i tråd med dette.	373.
	374.
	375.
	376.
	377.
Arbeidstakerne må sikres mot unødvendig overvåking på arbeidsplassen. NTL vil arbeide mot rapporterings- og målstyringssystemer som identifiserer den enkelte og som fratrukker de ansatte innflytelse over egen arbeidshverdag. NTL går imot innføring av ulike former for individualiserte mål og vurderinger, da de er subjektive, vilkårlige og hindrer et likeverdig partsforhold. Kartlegging av den enkelte ansattes personlighet og holdninger skal ikke forekomme.	378.
	379.
	380.
	381.
	382.
	383.
Hovedavtalenes formålsparagrafer fastslår at partene skal finne løsninger i fellesskap. NTL ser at arbeidsgiverne i større grad søker å omgjøre saker som skal løses i medbestemmelsesapparatet til juridiske spørsmål. Denne rettsliggjøringen av parts-spørsmålene undergraver hovedavtalenes formål. Dette svekker partssamarbeidet, som er en av bærebjelkene i den norske arbeidslivsmodellen. NTL krever at ansattes erfaring og kompetanse i større grad tas i bruk ved omstilling og i utviklingen av virksomhetene.	384.
	385.
	386.
	387.
	388.
	389.

Arbeidsgivere stiller i økende grad krav til de tilsattes lojalitet og atferd gjennom verdiplattformer, ...	390.
leder- og medarbeiderplattformer, husregler og lignende. En slik utvikling er et forsøk på å utvide	391.
styringsretten. NTL mener at arbeidsgiver må legge til rette for at alle ansatte skal kunne ytre	392.
seg fritt i faglige spørsmål på arbeidsplassen, også som privatpersoner, uten fare for gjengjeldelse	393.
eller sanksjoner.....	394.
.....	395.
3.3 Digitalisering	396.
Offentlig sektor har gjennom mange tiår vært blant de fremste til å ta i bruk mulighetene som	397.
ligger i digitalisering. NTL støtter opp om en videre digitalisering av forvaltningen som ivaretar	398.
og videreutvikler innbyggernes tilgang til offentlige tjenester, rettssikkerhet, arbeidsmiljøet til de	399.
ansatte og hensynet til en mer effektiv forvaltning.....	400.
.....	401.
NTL mener utvikling og drift av offentlige IKT-tjenester må organiseres slik at de er underlagt	402.
demokratisk styring og kontroll. Forvaltning av IKT-systemene må anses som en statlig kjerne-	403.
oppgave. Statlige virksomheter bør utvikle og drifte sine fagsystemer i egen regi og ha eierskap	404.
til sin egen digitale struktur og arkitektur. En vellykket digitalisering forutsetter at virksomhetene	405.
gis tilstrekkelige midler til utvikling og implementering, og at arbeidet forankres i medbestem-	406.
melsesapparatet.....	407.
.....	408.
Utviklingstakten i den digitale revolusjonen vil kunne utfordre forutsetningene vi bygger parts-	409.
samarbeidet på. NTL skal jobbe for en regulering og organisering som ivaretar arbeidstakernes	410.
rettigheter og sikkerhetsnett i det fremtidige arbeidslivet.....	411.
.....	412.
For mange ansatte vil det være nødvendig med kompetanseheving eller -endring, og NTL skal	413.
jobbe for at arbeidsgiverne iverksetter tiltak som gir de ansatte mulighet til å styrke sin kompetanse,	414.
slik at de ikke blir skjøvet ut til fordel for nye medarbeidere.....	415.
.....	416.
Offentlig sektors fremste oppgave er å gi alle innbyggere god hjelp når de trenger det. For flertallet	417.
av innbyggerne kan dette i stadig større grad gjøres på digitale plattformer. De som ikke behersker	418.
disse må få tilbud om brukeropplæring og veiledning. Det må likevel alltid være mulig å få hjelp	419.
og bistand gjennom personlig oppmøte eller henvendelser via telefon. Veiledningsplikten må	420.
ivaretas uavhengig av hvordan man tar kontakt med det offentlige.....	421.
.....	422.
.....	423.
.....	424.
.....	425.
4. HØYERE UTDANNING OG FORSKNING	426.
.....	427.
Utdanning og forskning er grunnlaget for videreutvikling av demokrati og velferd. Lik rett til	428.
utdanning er derfor et grunnleggende demokratisk prinsipp. Høyt utdanningsnivå og selvstendige	429.
fagarbeidere med høy kompetanse og et velferdssamfunn med små forskjeller er et	430.
konkurransefortrinn.....	431.
.....	432.
Overordnet styring og finansiering av utdannings- og forskningssektoren er et offentlig ansvar.....	433.
Universitetene og høgskolene må fortsatt være demokratisk styrte statlige forvaltningsorgan.....	434.
Andre tilknytningsformer som for eksempel foretaksmodell med sin overordnede fokus på	435.
økonomiske insentiver undergraver sektorens samfunnsoppdrag. Prioritering må gjøres på	436.
bakgrunn av samfunnets behov og må ikke underordnes kommersielle hensyn. Internasjonalisering	437.
av utdanning og forskning må bygge på samarbeid mellom ulike nasjonale utdanningsystemer	438.
og utdanning må ikke gjøres til en handelsvare.....	439.
.....	

Finansiering av sektoren må støtte opp om den frie forskningen. NTL krever at en større del	440.
av finansieringen gis som basisbevilgning, på bekostning av den resultatbaserte delen. Det	441.
må sikres finansiering som er uavhengig av konkurranse eller næringslivets prioriteringer. NTL	442.
krever at bevilgende myndigheter gir forskning et økonomisk løft med sikte på at Norges	443.
samlede forsknings- og utviklingsinnsats blir på tre prosent av BNP.	444.
	445.
En større andel av forskningsmidlene må kanaliseres direkte til institusjonene og ikke gjennom	446.
Norges Forskningsråd eller EU. Den sterke vekten på resultatbasert finansiering har skapt usunn	447.
konkurranse som hindrer samarbeid både mellom institusjoner og innen institusjoner. NTL	448.
krever at en større andel av midlene i Norges Forskningsråd går til forskning som er satt i gang	449.
av forskerne selv.	450.
	451.
Offentlig finansierte forskningsinstitusjoner som universiteter og høyskoler, samt forsknings-	452.
institutter, må være de største bidragsytere til forskning på vesentlige samfunnsoppgaver.	453.
Forskningsinstituttene må gis grunnbevilgninger som er tilstrekkelige til å ivareta forskernes	454.
faglige utvikling. Forskningsinstituttene må finansieres slik at de er konkurransedyktige, med	455.
tilstrekkelig og forutsigbar finansiering.	456.
	457.
Ansatte og studenter må fortsatt ha en betydelig rolle i styringen av universiteter og høyskoler	458.
for å sikre den demokratiske utviklingen av disse, og NTL mener valgt rektor bør være hoved-	459.
modellen i sektoren.	460.
	461.
Det er viktig at vårt utdanningssystem også tar hensyn til endringene i samfunnet, voksne	462.
studenters, næringslivets og offentlig sektors behov for utdanning, forskning og utvikling i	463.
distriktene. Dette for å sikre og videreutvikle en desentralisert forskningsaktivitet, slik at de	464.
desentraliserte utdanningene er forskningsbaserte og at distriktssamfunnene blir inkludert i	465.
samfunnets forsknings- og utviklingsaktivitet. De store geografiske forskjellene i utdanningsnivå	466.
må motvirkes med aktive politiske tiltak. Finansiering av utdanningsinstitusjonene må bidra til å	467.
oppretholde et desentralisert studietilbud.	468.
	469.
Hovedregelen må være at vitenskapelige stillinger er delt mellom undervisning, forsknings- og	470.
utviklingsarbeid og formidling, slik at forskningsbasert undervisning sikres. Den individuelle	471.
forskningsretten må styrkes og den akademiske friheten må ivaretas både på universitetene	472.
og høyskolene og i instituttsektoren. NTL er mot nasjonale prøver i høyere utdanning fordi det	473.
utfordrer prinsippet om faglig autonomi.	474.
	475.
Et godt læringsutbytte krever et helhetlig og inkluderende læringsmiljø som tar hensyn til faglige,	476.
sosiale og velferdsmessige forhold. Studentene skal sikres rett til medvirkning. Deres primære	477.
velferd, inkludert et trygt bomiljø, gode helse- og rådgivingstjenester, sunn mat og et tilpasset	478.
barnehagetilbud, skal ivaretas av studentsamskipnadene. Studentene må sikres et billig og godt	479.
boligtilbud i tilknytning til studiestedet. For å få dette til må studentsamskipnadene bygge	480.
minimum 3 000 nye studentboliger per år, kostnadsrammene økes og tilskuddsandelen økes til	481.
50 prosent.	482.
	483.
En gunstig studiefinansiering må sikre at alle har lik rett til utdanning, uavhengig av alder, kjønn,	484.
økonomi eller sosial situasjon. NTL er motstander av skolepenger og søknadsgebyrer innen	485.
høyere utdanning, også for internasjonale studenter. For å skape trygghet og forutsigbarhet må	486.
studiefinansieringen knyttes til grunnbeløpet i folketrygden.	487.

NTL krever en politisk styrt rente på studielån og studiestøtte på minst 2 G, der minst halvparten skal gis som stipend. NTL mener at all utdanning har verdi, og at omgjøring av stipend ikke skal knyttes til gjennomføring av en grad. Ubalanse mellom kjønnene på ulike studieretninger	488.
forsterker kjønnsdelingen av arbeidsmarkedet. Tiltak for å motvirke denne ubalansen innen enkelte studieretninger, som for eksempel kjønnspoeng og kjønnskvoltering ved opptak, er derfor positivt.	489.
.....	490.
.....	491.
.....	492.
.....	493.
.....	494.
Personer med nedsatt funksjonsevne er underrepresentert i høyere utdanning. Studiesteder og kommuner må bli bedre på å tilrettelegge studiehverdagen til funksjonshemmede studenter, både gjennom bedre tilrettelegging ved studiestedene, og ved at kommunenes tilbud er tilstrekkelig, særlig i form av brukerstyrt personlig assistanse (BPA).	495.
.....	496.
.....	497.
.....	498.
.....	499.
Folkehøgskolene er et viktig supplement til ordinære utdanningsløp og må sikres trygge rammevilkår.	500.
.....	501.
.....	502.
Kunnskap er en viktig kilde til innflytelse og bidrar til at hvert enkelt menneske aktivt kan delta i samfunnet. NTL mener derfor at forskning og utdanning først og fremst er et fellesanliggende som bør skje i regi av offentlig sektor.	503.
.....	504.
.....	505.
.....	506.
NTL vil motsette seg at utdanning som finansieres av offentlige midler skal kunne gi grunnlag for utbytte.	507.
.....	508.
.....	509.
Fagskolen er det yrkesfaglige alternativet til universitets- og høyskoleutdanningene, men er alt for lite utbygd. Fagskolen har en viktig rolle som selvstendig utdanningsvei, men også som tilbyder av etter- og videreutdanningstilbud.	510.
.....	511.
.....	512.
.....	513.
.....	514.
.....	515.
5. VELFERD, LIKE MULIGHETER OG FELLESSKAPSLØSNINGER	516.
.....	517.
5.1 Velferd og like muligheter	518.
Velferdsstaten er fundamentet for et godt og demokratisk samfunn. Alle skal ha like muligheter til deltakelse i skole og utdanning, tilgang til gode og tilpassede helse- og velferdstjenester og et sterkt sosialt og økonomisk sikkerhetsnett.	519.
.....	520.
.....	521.
.....	522.
Velferdsstaten må være sterk og forutsigbar, samtidig som den stadig må utvikles for å imøtekomme folks behov. Folketrygdens ytelser må opp på et nivå som gjør det mulig å leve et fullverdig liv.	523.
.....	524.
.....	525.
Ytelser fra folketrygden må være rettighetsbaserte og omfatte alle. Flere barn enn tidligere lever i familier med vedvarende lav inntekt. NTL skal arbeide for en uføretrygd som gir trygghet og forutsigbarhet og som bidrar til å utjevne forskjeller. En økning av barnetillegget i uføretrygden vil bidra til å bekjempe barnefattigdom. NTL vil øke barnetrygden og beholde denne som en universell ordning. NTL vil jobbe for at pleiepenger ikke skal være tidsavgrenset.	526.
.....	527.
.....	528.
.....	529.
.....	530.
.....	531.
Tillit til skattesystemet er avgjørende for folks vilje til å betale skatt. Det offentliges inntekter avhenger av at skattingen oppfattes som rettferdig. NTL mener at skattesystemet i større grad bør bidra til utjevning, med økt skatt for de med høyest inntekt, formue og aksjeutbytte. Skatting må skje i det landet inntektene oppstår og norske myndigheter må ta initiativ til å utvikle folkeretten for å bekjempe skatteflukt og skatteparadiser.	532.
.....	533.
.....	534.
.....	535.
.....	536.

Veksten i offentlig sektor bør minst være på nivå med veksten i privat sektor. Offentlig og privat sektor er gjensidig avhengige av hverandre for å fungere. Velferdsstaten sikrer lik rett til utdanning, helse- og andre velferdstjenester, samtidig som den legger til rette for at privat sektor utvikler seg. Veier, jernbane, lufthavner, strømmnett og bredbånd er eksempler på infrastruktur som best organiseres gjennom fellesskapsløsninger, samtidig som det er avgjørende for næringsutvikling i hele landet. Offentlig sektor legger til rette for at folk kan kombinere arbeid og omsorgsoppgaver. Dette fremmer likestilling og mer rettferdig fordeling.	537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544.
Kommunene må pålegges å videreutvikle modeller for sosial boligbygging. Dette kan best gjøres i tett samarbeid med Husbanken, for eksempler gjennom modeller som fra leie til eie hvor leietakere har muligheter til å overta eierskapet til boligen over tid.	545. 546. 547. 548.
5.2 Privatisering og utskilling	549.
NTL vil kjempe for en sterk offentlig sektor, for å sikre rettferdig fordeling av verdiskapingen og god og effektiv bruk av våre felles ressurser. Dette ivaretas best ved at viktige samfunnsoppgaver løses i offentlig regi, av offentlig ansatte.	550. 551. 552. 553.
Privatisering av statlige tjenester eller myndighetsutøvelse skal ikke forekomme. Offentlige midler skal komme innbyggerne til gode og ikke gå til profitt hos private tjenestetilbydere. NTL vil forby profitt på velferdstjenester. Privatisering, nedsalg og reduksjon i offentlig eierskap og oppsplitting av virksomheter, fører til uforutsigbarhet for brukere og ansatte, svekket lønn og pensjon for ansatte, og dårligere demokratisk styring. NTL krever stans i all privatisering og konkurranseutsetting av offentlige oppgaver, arbeidsplasser og infrastruktur. NTL er imot utstrakt bruk av kjøp av tjenester til erstatning for å løse oppgaver i egen regi og med egne faste ansatte.	554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562.
Statlige virksomheter har et særskilt samfunnsansvar i forbindelse med anbudsettelser. Dette gjelder ikke minst ansvaret for å sikre gode arbeidsbetingelser og -vilkår.	563. 564. 565.
5.3 Arbeidslivskriminalitet og svart økonomi	566.
NTL vil aldri akseptere svart økonomi, sosial dumping, arbeidslivskriminalitet og menneskehandel. Sosial dumping gir dårlige arbeidsvilkår for de som rammes direkte, og kan føre til svekkelse av rettigheter i hele arbeidslivet. Offentlige virksomheter må styrke samordningen av arbeidet mot sosial dumping.	567. 568. 569. 570. 571.
Offentlig sektor skal ikke anskaffe varer og tjenester fra virksomheter som driver sosial dumping, og bør kreve at leverandører i bransjer med behov for læreplasser benytter lærlinger. Staten har en særskilt rolle som Norges største innkjøper og byggherre. NTL krever at alle innkjøp av varer og tjenester kun skal gjøres fra leverandører som praktiserer solidaransvar, følger ILOs kjernekonvensjoner og norsk lov- og avtaleverk.	572. 573. 574. 575. 576. 577.
Økonomisk kriminalitet fører til urettmessig og uønsket fordeling av samfunnets ressurser og er grunnlag for sosial dumping, arbeidslivskriminalitet og annen alvorlig kriminalitet. Kampen mot skatteunndragelser og annen økonomisk kriminalitet må styrkes. Det er nødvendig med et bedre samarbeid mellom offentlige etater, og tilstrekkelige ressurser må prioriteres til dette arbeidet. NTL krever at kontrollatene, politiet og straffesakskjeden sikres ressurser til å forfølge og stoppe arbeidslivskriminalitet og svart økonomi. NTL krever at A-krimsentrene får tilstrekkelige ressurser og lovhemler til å innhente og dele nødvendig informasjon.	578. 579. 580. 581. 582. 583. 584.

5.4 Mangfold og likeverd

Norge er et flerkulturelt samfunn hvor mangfold er en del av folks hverdag. God integrering er avgjørende for at kulturmangfoldet gjør samfunnet vårt rikere på kunnskap, språk, meninger og livssyn. NTL vil bekjempe en utvikling hvor arbeidsledighet og store økonomiske forskjeller mellom grupper skaper grobunn for sosiale underklasser, segregering, fremmedhat og rasisme. NTL krever at alle asylsøkere får rett til å arbeide.

God språkopplæring er avgjørende for å få til et godt integreringsarbeid. Denne opplæringen bør være relevant ut fra kompetansen innvandrere har med seg til Norge og fremtidige jobbmuligheter. Det skal være mulig å kombinere språkopplæringen med arbeidspraksis. NTL krever bedre kartlegging og bruk av asylsøkeres og flyktningers kompetanse og sterkere satsing på norskopplæring. Det er også behov for bedre og raskere godkjenningsordninger for formell og uformell kompetanse for innvandrere. Staten som arbeidsgiver har et særlig ansvar for å rekruttere arbeidstakere slik at det gjenspeiler samfunnet vårt. Diskriminering ved ansettelser er ulovlig og skal ikke forekomme.

NTL ønsker et åpent og inkluderende samfunn, og vil bekjempe alle former for diskriminering og rasisme. NTL skal arbeide målrettet for å sikre at alle behandles likeverdig. Retten til å søke om permanent oppholdstillatelse på selvstendig grunnlag må ikke begrenses av inntekt. Arbeidsstyrken og de tillitsvalgte bør gjenspeile mangfoldet i befolkningen og vi må bidra aktivt til at alle behandles likeverdig. Formelle og faktiske hindringer må identifiseres og fjernes.

Aktivitetsplikten i diskrimineringslovgivningen, som omfatter blant annet rekruttering, lønns- og arbeidsvilkår, forfremmelse, utviklingsmuligheter og beskyttelse mot trakassering, må styrkes og gjøres bedre kjent.

NTL krever at minst én arbeidssøker med minoritetsbakgrunn som er kvalifisert og oppfyller kravene, skal innkalles til intervju i statlig heleide bedrifter, kommunale og private virksomheter.

5.5 Likestilling

Likestilling handler om grunnleggende maktstrukturer i samfunnet. I Norge i dag har kvinner og menn stort sett de samme lovfestede rettigheter, men fremdeles er det langt igjen til full likestilling.

Lov om likestilling mellom kvinner og menn er svekket og omgjort til en allmenn diskrimineringslov. Så lenge vi ikke har full likestilling mellom kjønnene vil NTL kreve at lov om likestilling mellom kvinner og menn gjeninnføres og styrkes.

Foreldrepermisjon er et gode for barn og foreldre, men også for norsk arbeidsliv. Gunstige permisjonsordninger sikrer høy yrkesdeltakelse blant kvinner. Fedrekvoten bidrar til å fremme likestilling i arbeidslivet. At både mødre og fedre har permisjon øker ordningens legitimitet hos arbeidsgiverne. NTL krever at kontantstøtten fjernes.

Det er en styrke for alle virksomheter å ha medarbeidere av flere kjønn og hvor kjønnsmangfold blir respektert. Det aller viktigste er likevel at vi som samfunn sikrer oss mot diskriminerende strukturer og kulturer som forskjellsbehandler eller hindrer deltakelse. Kjønnsegregering i arbeidslivet må aktivt motvirkes gjennom offentlige tiltak.

Vold mot kvinner er et stort samfunnsproblem. NTL vil jobbe for at arbeidet med å bekjempe	629.
vold mot kvinner, vold mot barn, vold i nære relasjoner, netthets, seksuell trakassering og	630.
seksualisert vold intensiveres. Ordningen med krisesentre må styrkes, og politiet og rettsvesenet	631.
må forsterkes og prioritere forebygging av vold, spesielt i nære relasjoner. Tilbudet om gratis	632.
juridisk rådgiving for kvinner som utsettes for vold må bygges ut. Kampen mot prostitusjon og	633.
menneskehandel må prioriteres, sexkjøpsloven opprettholdes og hjelpetiltakene må styrkes.	634.
Ofre for menneskehandel må gis oppholdstillatelse.	635.
	636.
5.6 Skole og barnehage	637.
Gode barnehager er et viktig velferdsgode for å sikre barn en god start på livet. Kvaliteten i barne-	638.
hagene må sikres ved at det utdannes et tilstrekkelig antall barnehagelærere og ved gode og	639.
stabile bevilgninger. Et godt barnehagetilbud med lek, læring og sosialisering gir en god inngang	640.
til skolegang og utdanning. NTL krever at det innføres løpende barnehageopptak over hele landet.	641.
	642.
En sterk offentlig fellesskole er grunnlaget for et fritt og rettferdig samfunn med like muligheter	643.
for alle. Skolen må gi alle nødvendige kunnskaper til å kunne skape gode liv og bidra til samfunnet	644.
ved å støtte opp under hver enkelt elevs evner og behov. Skolen må være livssynsnøytral.	645.
Antallet privatskoler må holdes på et minimum. NTL er motstander av systemet med fritt skole-	646.
valg, og vil arbeide for at det innføres alternative opptaksmodeller der det ikke er den enkeltes	647.
karakterer som avgjør hvilken videregående skole man kan gå på.	648.
	649.
Retten til 13-årig grunnopplæring må være reell ved at alle får mulighet til å fullføre utdannings-	650.
løpet, uavhengig av studieretning. Fagutdanning og studiespesialisering må sikre en bred og	651.
relevant inngang til arbeidsmarkedet som gir muligheter for å møte teknologisk utvikling og	652.
ruste den enkelte for et arbeidsliv i rask endring. Mulighetene til å ta fagbrev må gjøres tilgjenge-	653.
lig for flere, også de som har fullført videregående opplæring. NTL krever flere statlige læreplas-	654.
ser, også i statlige anbud. Elever som har rett til videregående opplæring må få gratis skolema-	655.
teriell og fullstipendiert utdanning.	656.
	657.
Representantene for arbeidstakerorganisasjonene må få fullverdig styrerepresentasjon i opp-	658.
læringskontorenes styrer. Dimensjoneringen i videregående skole må i større grad ta hensyn til	659.
muligheter for å få lærlingeplass. Fylkeskommunen må systematisk rekruttere nye lærebedrifter	660.
i samarbeid med partene i arbeidslivet gjennom Yrkesopplæringsnemnda. Elever og lærlinger må	661.
få samme rett til rådgiving. Det er behov for mer praksisopplæring i programfagene.	662.
	663.
For å fremme livslang læring er styrking av opplæring i regi av bibliotek, frivillige og ideelle	664.
organisasjoner og studieforbund viktig. Livslang læring gir mennesker muligheter, styrker	665.
demokratisk deltakelse og bidrar til inkludering. NTL krever at lavterskeltilbud og ikke-formelle	666.
opplæringsarenaer styrkes.	667.
	668.
5.7 Kultur	669.
Et aktivt og mangfoldig kulturliv er viktig for å gi våre liv et rikere innhold. NTL vil arbeide for å	670.
øke forståelsen for kunstens og kulturens betydning i samfunnet og for økt kulturelt engasjement.	671.
Alle skal ha tilgang til, og mulighet for deltakelse i kulturlivet. Dette sikres best gjennom offentlige	672.
støtteordninger. Å sørge for et bredt og tilgjengelig kulturtilbud til barn og unge skal være et	673.
nasjonalt ansvar. NTL skal jobbe for å sikre gode ordninger som ivaretar dette ansvaret.	674.

De nasjonale og regionale kulturinstitusjonene er sentrale for kunstnerisk utvikling og kontinuitet.....	675.
For at institusjonene skal ha rom til å utvikle kulturen er det nødvendig med en stabil og tilstrekkelig finansiering og faste ansettelser. Ordnete lønns- og arbeidsvilkår for kulturarbeidere og kunstnere er en forutsetning for et velfungerende kulturliv. NTL vil jobbe for å styrke disse gruppene stilling ved å forhandle fram avtaler som sikrer faste ansettelser og gode lønnsvilkår.....	676. 677. 678. 679. 680.
Den samiske kulturen og det mangfold som et flerkulturelt samfunn innebærer er en berikelse for hele samfunnet, og vi har et særskilt ansvar for å ivareta den samiske befolkningens språk og kultur. Derfor skal NTL arbeide for å synliggjøre samiske samfunn og språk. Fremtiden for de samiske språkene er avhengig av at den enkelte har muligheten til å lære og bruke samisk enten på skolen, i arbeidslivet og i samfunnet forøvrig.....	681. 682. 683. 684. 685. 686.
God forvaltning av areal, natur og kulturarv er viktig for å sikre bevaring og utvikling av samisk kultur. Folk må ha mulighet til å lære og bruke samiske språk. NTL krever at flere offentlige dokumenter oversettes til samisk, en styrking av samiske organisasjoner og interessegruppers arbeidsvilkår og en styrking av forskning på og formidling av samiske forhold. NTL vil arbeide for å øke forståelsen for de nasjonale minoritetenes situasjon og for å styrke rammene for videreføring av deres språk og kultur.....	687. 688. 689. 690. 691. 692. 693.
For å fremme livslang læring og leseglede er gratis bibliotek viktig. Gode bibliotek med et bredt tilbud ivaretar og styrker demokratisk deltakelse og integrering. NTL krever at bibliotekene styrkes som lavterskeltilbud til hele befolkningen.....	694. 695. 696. 697.
Pressestøtten er sentral for å opprettholde mediemangfoldet i Norge, og må styrkes. NTL mener det er viktig med en sterk, ikke-kommersiell allmennkringkaster som har redaksjonell frihet. NRK er en bærende institusjon når det gjelder språk, kultur og forvalter av det frie ord. NRK må ha en finansiering som ivaretar uavhengigheten og gir forutsigbare økonomiske rammer. For å sikre et sterkt norsk fagmiljø for innholdsproduksjon må NRK styrkes som produksjonshus. NRK må være godt representert i distriktene for å være i stand til å spille hele Norge.....	698. 699. 700. 701. 702. 703. 704.
5.8 Klima og miljø	705.
NTL ønsker en bærekraftig utvikling der hensynet til miljø og rettferdig fordeling mellom fattige og rike land setter rammen for økonomisk vekst og forbruk. Forbruks- og produksjonsmønstre må legges om i hele verden. Norges klimapolitikk og klimamål er ikke i tråd med Parisavtalens målsetninger. Bevaring av biologisk mangfold og reduksjon av klimagassutslipp er overordnede mål som må legge føringer på tvers av ulike sektorer også i Norge. NTL går derfor inn for at deler av veksten i verdiskapingen tas ut i velferdsgoder og arbeidstidsreduksjon fremfor økt kjøpekraft.....	706. 707. 708. 709. 710. 711. 712.
Som Norges største byggherre og innkjøper må offentlig sektor forplikte seg til klimavennlige løsninger i alle anbudsprosesser. Offentlig sektor skal være en pådriver for utvikling og bruk av ny og miljøvennlig teknologi innen bygg og produksjon. Som oppdragsgiver skal offentlig sektor innrette sin anskaffelsespraksis slik at den bidrar til å redusere skadelig miljøpåvirkning og fremme klimavennlige løsninger. Dette skal blant annet skje ved at oppdragsgiveren tar hensyn til livssyklus-kostnader.....	713. 714. 715. 716. 717. 718. 719.
Transportsektoren er sentral for å løse miljø- og klimautfordringene. Gods må over fra vei til sjø og bane, og for å nå klimamålene må utslippene fra alle transportformer reduseres. NTL ønsker en omfattende utbygging og opprustning av miljøvennlig kollektivtrafikk, spesielt i, rundt og mellom de store byene. Virksomhetene må prioritere miljøvennlige alternativer framfor økonomi når det gjelder jobbreiser.....	720. 721. 722. 723. 724.

Norge må bidra til utslippskutt og klimatilpasning i land i Sør og være en miljøpådriver i internasjonalt samarbeid. Utviklingsland må gis muligheten til å utvikle sin økonomi innenfor de rammer en ansvarlig klimapolitikk setter.	725. 726. 727.
Av hensyn til klimaendringer må en rettferdig omstilling av olje- og gassnæringen planlegges med mål om en framtidig utfasing av fossile ressurser. Lofoten, Vesterålen, Senja og andre sårbare områder må varig vernes som petroleumsfrie soner.	728. 729. 730. 731.
For å jobbe for et bedre miljø bør Norge være i front for å starte opprydning av plast i havet og begrense utslippet av mikroplast i havet.	732. 733. 734.
5.9 Det grønne skiftet	735. 736.
På samme måte som staten har tilrettelagt for at oljenæringen har kunnet vokse gjennom en aktiv næringspolitikk og reguleringer, må staten nå legge til rette for framtidsrettede, klimavennlige næringer. Norsk næringspolitikk må bygge videre på det beste av norsk industribygging for å kunne skape nye, grønne næringer.	737. 738. 739. 740.
Norsk næringspolitikk må ha som overordnet mål å bidra til omstilling til et nullutslippssamfunn og utnytte mulighetene omstillingen gir til verdiskapning og arbeidsplasser. Det er store muligheter i det grønne skiftet, og Norge har både kompetanse, kapital og teknologi til å lykkes. Myndighetene må ta en aktiv rolle i omstillingen og legge til rette for innovasjon og næringsutvikling. NTL krever 100 000 nye klimajobber.	741. 742. 743. 744. 745. 746.
For å bidra til det grønne skiftet ønsker NTL at Statens pensjonsfond utland, kommunale fond og andre offentlige og private investorer trekker sine investeringer ut av fossilindustri, og heller satser på grønne alternativer og slik bidrar aktivt til bedre klimaløsninger. Det offentlige må sette av mer ressurser til forskning på og utvikling av mer effektive, fornybare og miljøvennlige måter å framskaffe, omforme og forbruke energi på vei i omstillingen mot nullutslippssamfunnet.	747. 748. 749. 750. 751. 752. 753.
Norges naturressurser og infrastruktur må eies og forvaltes av det offentlige.	754. 755.
Arbeidsgivere og arbeidstakere bidrar sammen til en kontinuerlig kompetanseheving og utvikling av norske virksomheter. Skal vi lykkes med det grønne skiftet og framtidige omstillinger må partene i arbeidslivet samarbeide godt, ha faste og trygge jobber og legge til rette for en kompetanseheving og dreining som involverer, ikke ekskluderer, de ansatte. Staten må skape trygghet for omstilling, trygghet for virksomhetene, og trygghet for enkeltmenneskene. De som står i midten av omstillingen skal ikke måtte ta kostnadene selv, det er fellesskapets ansvar.	756. 757. 758. 759. 760. 761. 762.
5.10 Totalforsvar og samfunnsberedskap	763.
Det militære forsvaret av Norge må fortsatt bygge på allmenn verneplikt og desentraliserte militære anlegg som kan forsvare norsk territorium og medvirke til stabilitet og fredelig utvikling. For at den allmenne verneplikten skal være reell, må de som utfører tjeneste utgjøre et tverrsnitt av befolkningen med hensyn til kjønn og øvrig bakgrunn. Dette er avgjørende både av hensyn til demokratiet og Forsvarets legitimitet i befolkningen. Norsk deltakelse i internasjonale operasjoner må bygge på et klart FN-mandat og være innenfor rammer satt av folkeretten.	764. 765. 766. 767. 768. 769. 770.
Politiet er en viktig beredskapsressurs. Et godt og sivilt forankret politi er viktig for å ivareta trygghet og rettssikkerhet.	771. 772.

Etatene og de statlige selskapene som i fellesskap skal ivareta samfunnsberedskapen må styrkes	773.
og koordineres bedre på nasjonalt, regionalt og lokalt nivå. Sivilforsvaret må fremdeles være	774.
desentralisert for å kunne ivareta hele landet. NTL mener det må utvikles en nasjonal, sektor-	775.
overgripende langtidsplan for totalberedskap.	776.
	777.
Staten har behov for et godt system der ansatte og andre kan sikkerhetsklareres, slik at norske	778.
interesser og rikets sikkerhet blir ivaretatt. NTL krever at det alltid skal gjøres individuelle helhets-	779.
vurderinger ved klarering av personell. Avgjørelsen er særdeles inngripende for den enkelte, og	780.
tydelige saksbehandlingskriterier må ligge til grunn for vedtakene. Manglende ressurser hos	781.
klareringsmyndighetene og manglende åpenhet om hvordan regelverket håndteres, truer de	782.
ansattes rettsikkerhet.	783.
	784.
5.11 Internasjonal politikk og samarbeid	785.
NTL ønsker en fri og rettferdig verden der alle mennesker har like muligheter til å skape seg	786.
gode liv. Faglige rettigheter og andre grunnleggende demokratiske rettigheter må sikres gjennom	787.
rettslig forpliktende avtaler. NTL skal arbeide for at ILOs konvensjoner videreutvikles, ratifiseres	788.
og etterlevs. NTL krever at Norge skal prioritere å beskytte barn på flukt foran innvandrings-	789.
politiske hensyn.	790.
	791.
Norge må være en pådriver for å finne internasjonale løsninger for å bekjempe fattigdom og	792.
utnyttning og realisere FNs bærekraftsmål.	793.
	794.
Liberaliseringen av verdensøkonomien har ført til at kapital- og markedskreftene har styrket seg.	795.
NTL vil arbeide for en strengere regulering av finansmarkedet.	796.
	797.
Et sterkere internasjonalt samarbeid for mer rettferdige handelsregler, sletting av u-landsgjeld	798.
og økt bistand er derfor nødvendig. NTL skal fortsette alliansebygging med aktuelle partnere for	799.
fred og solidaritet. NTL krever at Norge taler de fattige landenes sak i WTO og IMF og påvirker	800.
Verdensbankens utlånspolitikk i en mindre markedsliberal retning.	801.
	802.
NTL er motstander av internasjonale handelsavtaler som legger opp til å styrke kommersiell	803.
tjenesteyting på bekostning av det offentlige tilbudet.	804.
	805.
Norge blir i økende grad styrt av EU. Vårt nasjonale regelverk gjennomgår omfattende endringer	806.
for å tilpasses EUs direktiver og handelspolitikk. Dette berører også de fleste tjenesteområder	807.
i offentlig sektor. For å påvirke denne utviklingen og forhindre sosial dumping er det nødvendig	808.
med samarbeid over landegrensene.	809.
	810.
Regjeringen må bruke reservasjonsretten mot EU-direktiv som innskrenker nasjonale virkemidler	811.
mot sosial dumping og som svekker faglige rettigheter og velferds-ordninger. ILO-konvensjoner,	812.
norske tariffavtaler og norsk arbeidslivslovgivning må ha forrang foran EU/EØS-regler og EU/	813.
EØS-direktiver. NTL går inn for at det gjennomføres en utredning om alternativer til EØS-avtalen.	814.
NTL skal være aktiv på høringer om EU-lovgivning slik at man sikrer innspill om arbeidstakeres	815.
rettigheter og en sosial profil.	816.

6. ET STERKT NTL	817.
	818.
6.1 Organisering og rekruttering	819.
NTLs hovedoppgave er å sikre medlemmene trygge, stabile og faste ansettelsesforhold med	820.
rettferdige og forutsigbare lønns- og arbeidsvilkår. NTL skal være det beste fagforbundet for	821.
våre medlemmer.	822.
	823.
NTLs bredde er vår styrke. Vi organiserer alle ansatte i våre virksomheter, uavhengig av utdannings-	824.
og yrkesbakgrunn. Denne bredden skaper samhold på tvers av yrkesgrupper og gir NTL et	825.
helhetlig perspektiv på hva som er nødvendig for å utvikle et inkluderende arbeidsliv. Den gir	826.
NTL økt legitimitet, både på den enkelte arbeidsplass og nasjonalt. Ved at NTL gjennom tillits-	827.
valgte involverer og aktiviserer medlemmene, skal vi styrke vår evne til å gjennomføre målene	828.
vi setter oss. Systematisk tillitsvalgtsarbeid over tid gir resultater for det enkelte medlem, hvert	829.
enkelt organisasjonsledd og forbundet som helhet.	830.
	831.
Som det største forbundet i staten og et av de største i LO, har NTL en sterk politisk og	832.
organisatorisk stilling. For ytterligere å styrke NTL og øke vår gjennomslagskraft, må vi organisere	833.
flere arbeidstakere innenfor våre organisasjonsområder. Det er gjennom høyere organisasjons-	834.
grad og aktive, godt skolerte tillitsvalgte vi kan være den ledende fagforeningen, og best kan	835.
ivareta medlemmenes lønns- og arbeidsvilkår. Systematisk vervearbeid må prioriteres på alle	836.
nivå i organisasjonen, blant annet gjennom skolering av tillitsvalgte og medlemmer. NTL skal	837.
også organisere flere med minoritetsbakgrunn. NTL skal prioritere verving og være et forbund i	838.
vekst.	839.
	840.
Jobben med å organisere arbeidstakere for å bygge faglig styrke starter på arbeidsplassen.	841.
Vellykket organisering og mobilisering er avhengig av en godt fungerende lokal fagforening eller	842.
avdeling med aktive medlemmer og dyktige tillitsvalgte som kan ivareta medlemmenes interesser.	843.
	844.
NTL skal være et naturlig og attraktivt valg for potensielle medlemmer. Organisasjonsleddene	845.
og forbundet må derfor strekke seg etter å være et inkluderende fellesskap hvor alle som deler	846.
NTLs grunnholdninger og verdier kan kjenne seg hjemme. Et godt og inkluderende fellesskap	847.
innebærer en kultur som forebygger og slår ned på trakasserende atferd.	848.
	849.
Mulighetene til å varsle om trakasserende og uønsket atferd må være velkjent i organisasjonen	850.
og det skal oppleves som trygt å si fra.	851.
	852.
En stadig større andel av arbeidstakerne har høyere utdanning. For å øke organisasjonsgraden	853.
er det avgjørende at vi styrker oss i denne gruppen. Som et ledd i dette arbeidet vil vi verve flere	854.
studenter og unge arbeidstakere. Fortsatt prioritering av og satsing på konkrete vervetiltak i	855.
virksomhetene, NTL Ung og samarbeid innad i LO er avgjørende for å få dette til.	856.
	857.
6.2 Gode tillitsvalgte	858.
NTL skal være et forbund med godt skolerte tillitsvalgte. Skolerte og aktive tillitsvalgte er det	859.
beste argumentet for å verve og organisere nye medlemmer. Det er de tillitsvalgte som sammen	860.
med medlemmene ivaretar medlemmenes interesser og skaper aktivitet og engasjement på den	861.
enkelte arbeidsplass. Både i ordinær drift og ved små og store omstillingsprosesser på arbeids-	862.
plassen, skal NTL være et forbund medlemmene kan stole på.	863.
	864.
NTL arrangerer kurs og skolering for tillitsvalgte på alle nivå i organisasjonen. Skoleringen må	865.
være relevant for oppgavene som skal utføres og de utfordringene man møter som tillitsvalgt.	866.
NTL krever at tillitsvalgtes og medlemmers rett til å delta på kurs og skolering respekteres.	867.

Å formulere krav sammen med medlemmene er en sentral del av å være en god tillitsvalgt. NTL.....	868.
skal sette de tillitsvalgte i stand til å ivareta sine oppgaver gjennom informasjon, skoloring og.....	869.
støtte i det daglige arbeidet.....	870.
	871.
Det er viktig at tillitsvalgte rekrutteres bredt for å være representative og gjenspeile bredden i.....	872.
NTLs medlemsmasse. Tillitsvalgte må gis tid til å kunne utføre oppgavene sine på en god måte.....	873.
NTL krever at vervet som tillitsvalgt skal likestilles med vanlig tjeneste, og at det vektlegges ved.....	874.
videre tjeneste og karriere.....	875.